

Beste vrienden,

Het is één uur en ik wil, met de recentelijke indrukken nog vers in mijn geheugen, schrijven over wat ik heb gezien. Het is de enige manier om de feiten waargetrouw weer te geven. De realiteit is zo overweldigend, zo belangrijk, dat het niets aan de verbeelding overlaat. De feiten, waarvan ik de aard wil beschrijven, moeten gewoonweg worden verteld.

Op de 21ste verliet ik mijn vrienden om 8 uur 's avonds, na een prima diner en een allerhartelijkste ontvangst, met een dodelijk gevoel van zwaarmoedigheid. We hadden geprobeerd enigszins afleiding te zoeken van de sombere gedachten die ons, ondanks alles, overvielen door het gehele repertoire van de charmante Loïsa Puget te neuriën. Niets werkte en we hieven de zitting op. Terwijl sommigen zich naar Batignolles begaven om te zien waar die intense, oorverdovende kanonnade vandaan kwam, ging ik terug naar mijn kamers op de rue Richelieu.

Om twee uur werd ik gewekt door hoorngeschal en trommels. Ik hoorde het troepen appèl.

Ik had grote moeite weer in slaap te vallen, hoewel ik, ter voorbereiding daartoe, een uitstekende Havana rookte en een glas zoet oranjebloesemwater dronk. Ik geef toe dat ik verre van helder was, en derhalve moet men mij maar geloven als ik zeg dat ik, door een soort intuïtie, een voorgevoel had van een belangrijk gebeuren. Van wat? Ik wist het niet zeker.

Om zes uur hoorde ik een enorm lawaai in de buurt en begon ik met de voorbereidingen voor mijn toilet, zonder echter me aan te kleden. Ik ging weer naar bed in de hoop dat een verfrissende slaap mij weer wat kalmte, die ik al zo lang ontbeerd heb, zou verschaffen.

Onmogelijk! Een opgewonden en bang individu vertelde me net dat de Versailles¹¹ in Parijs zijn en dat er gevechten zijn in de straten van Parijs. Ik had ervaringen van vroeger met straatgevechten en dus ging ik snel erop uit. Een vriend verwachtte me voor de lunch.

Ik ben heel precies met alles en ik voorzag de obstakels die ik zou tegenkomen; gewoonlijk neem ik de kortste weg en dus koos ik de rue du 4 septembre.

¹ De Versailles in 1871 waren de mannen die trouw waren aan het parlement dat in Versailles bijeen kwam in verzet tegen de Commune. De Commune was een radicaal socialistisch en revolutionair gouvernement dat Parijs regeerde van medio maart tot eind mei 1871. Dit vond plaats na het vernederend Franse verlies in de Frans-Pruisische oorlog. Het leger onderdrukte de Commune gedurende de laatste dagen in mei; deze dagen zijn bekend geworden als la Semaine Sanglante, de Bloedige Week.

Ik zou net uitkomen aan de kant van de Opéra toen een aardige vent tegen me zei : "Gaat U niet verder. Ze werpen daar barricades op en of U het wilt of niet, U zult daar straatstenen moeten opgraven."

Ik keerde onmiddellijk om. Op de hoek van boulevard Haussmann maakten een paar schutters van de Garde National me attent op de projectielen die als regen naar beneden kwamen en inderdaad zag ik een paar straatjongens die ons daarvan het puin lieten zien.

Ik aarzelde een ogenblik; waarom zou ik dat niet toegeven? Maar genoeg daarover! Ik ben één van die mensen die gelooft wat gedaan is, is gedaan; ik deed alsof ik heel moedig was en stak met gezwinde pas deze moeilijke en gevaarlijke doorgang over. Gered! riep ik mezelf in gedachten toe en, terwijl ik dicht langs de muur bleef lopen, sloeg ik stoutmoedig de rue de Londres in. Weer een waarschuwing: "Pas op", zei een officieel iemand tegen me, "niet verder gaan, de kogels vliegen in het rond." En daar brutalen de halve wereld hebben, zei ik: "jacta est alea"² tegen deze welwillende raadgever en ik verschuilde me in de rue d'Amsterdam. Ik moest wel! Niet zonder beven arriveerde ik in de rue St. Lazare; terwijl ik voor het station langs liep hoorde ik deze conversatie tussen twee fédérés³: "Wat zullen we doen? We zijn maar met zijn tweeën en we zijn geen Leonidas! Laten we er vandoor gaan!" Ik moedigde hen aan dat te doen en weer riep ik mezelf toe: Gered!

Jullie kennen allemaal Lefèvre, nietwaar? Wie is er niet in zijn restaurant geweest in het St. Lazare station? Ik deed verslag van mijn omzwervingen en mijn beproevingen. "Blijf toch bij ons" zei hij, evenals zijn beminnelijke echtgenote en ook zijn aardige dochter. Dus bleef ik en nam ik deel aan de familie lunch. Aan dezelfde tafel bevond zich ook dokter Humbert, een man van de wetenschap en medemenselijkheid. Van hot naar haar rennend, overal waar er een schietpartij was, had hij een arme oude man, wiens nek door een kogel doorboord was, meegenomen. Twee dappere verplegers droegen hem, een moedige volkswrouw ondersteunde zijn hoofd terwijl zij met haar zakdoek wuifde opdat men niet op hen zou schieten en inderdaad, het vuren werd gestaakt terwijl ze de rue St. Lazare overstaken. Helaas! De man had zijn laatste adem uitgeblazen en Madame Lefèvre maakte het kruisteken en zei een kort gebed.

Kort erna bemachtigden de linie troepen het station. Het bataljon had al twee dagen niet geslapen en zij leden in ernstige mate aan vermoeidheid. Zij hadden nauwelijks een paar glazen bier gedronken. Er werden schildwachten geplaatst om de straat ertegenover te bewaken. Een man met

² Jacta est alea : de teerling is geworpen.

³ De fédérés waren de opstandige soldaten van de Commune.

een geweer kwam aangelopen in de rue St. Lazare. Er werd hem toegeroepen zijn wapen neer te gooien, maar hij bleef het vasthouden. Er klonk een schot. Hij viel neer!

De kolonel gaf het bevel alleen te schieten op gewapende mannen die weigerden hun geweer neer te gooien.

Ik vroeg om papier om dit alles op te schrijven en ik koos een tafel waaraan ik op mijn gemak zou kunnen zitten. De ober leek wat bezorgd door de schietpartij en hij liet me wachten. Ik weet niet waarom ik aan het tafeltje ernaast ging zitten. Paff! Een kogel vloog binnen die, als ik nog op dezelfde plaats had gezeten als tien minuten eerder, mij een zeer onaangename gewaarwording in mijn rug zou hebben veroorzaakt. Een ober arriveerde precies op het moment dat het lood zo onrechtmatig het café binnen drong. Geluksvogel! Hij droeg een met vele kopjes beladen blad dat hem als kuras diende en alles viel in scherven op de grond. Als offerlammeren redden de kopjes hem het leven. Ik hoef U niet te vertellen dat ik me haastte om een andere, meer beschutte plek te zoeken in dezelfde buurt. Ik vergat U te vertellen dat we in de kelder hadden geluncht.

Eén onder ons, die ik niet zal noemen om hem niet in verlegenheid te brengen, zong voor ons met een frisse en betoverende stem: "Drink, vrienden, ja, drink op deze ochtend, want weten we zeker dat we morgen nog steeds kunnen drinken?"

Ik heb dit alles zonet geschreven in het kantoor van de heer Rossignol, die mij hoffelijk zijn gastvrijheid bood.

Ik vroeg aan een kolonel van het vierde via welke helse weg ik de rue de Rome kon bereiken. "Op twee manieren", zei hij, "rue d'Amsterdam of rue St. Lazare, allebei zijn vergeven van de kogels. Gaat U maar als U wilt, maar zonder enige garantie van het goevernement."

Mijn hart, dat niet overmatig gesteld was op kogels, hield zich koest. Ik bestelde een glas bock bier en wachtte terwijl ik dacht: "Moge het God's wil zijn dat ik doorga met deze regels. Ik geloof niet dat ik gevaar loop, zelfs niet dat ik gearresteerd zal worden door de Commune." Ik bezat heldenmoed, de kanonnen rommelden, het schieten ging zonder ophouden door. Ik werd beschermd door een dik stuk muur, Lefèvre bracht flessen naar boven uit zijn kelder en hij zei niet, zoals de kapper: "Morgen is het scheren gratis."

Half vijf. Commandant Béranger keerde terug naar de Pépinière kazerne en ik vergezelde hem. Twee of drie keer, terwijl we van de ene naar de andere straat liepen, moest ik een gymnastische toer maken, iets wat ik, tot mijn grote vreugde, met gemak in staat was te doen. We waren nu bij de

kazerne. Ik had nog niet het plan van die ochtend opgegeven om via de rue de Rome te lopen. Serieus overleg: aan de rechter kant floten de kogels voorbij en dezelfde muziek klonk aan de linker kant. Verdorie! Ik moest het diner met mijn vrienden opgeven evenals de koffiemaaltijd met hen. Hierin berustend liep ik voor de St. Augustin kerk langs en arriveerde bij de rue Laborde bij het appartement van één van mijn vriendinnen, de weduwe van de eigenaar. Het goede mens bood me een maaltijd aan en een behoorlijk bed. Ze trilde van angst en het leek haar wel of de aanwezigheid van een man haar zou kunnen beschermen tegen alle gevaar. Zodoende gerustgesteld voegde zij zich niet weer bij alle vrouwen van het huis die in de kelder de nacht doorbrachten. En ik, ik sliep acht uur lang de slaap der rechtvaardigen, en de volgende ochtend was men stomverbaasd te vernemen dat ik niet gehoord had dat er een bom was gevallen op het huis tegenover. Hoe het ook zij, ik zette mijn omzwervingen voort en arriveerde op de rue de Constantinople. Ik was verbaasd in mijzelf een tot nu toe niet onderkende kwaliteit te ontdekken, namelijk kalmte, terwijl ieder ogenblik een ongezien projectiel mijn gedachtengang kon onderbreken. Ik was al op de rue de Constantinople toen ik met grote nadruk door commandant Béranger werd aangeropen. Hij stemde in met het plan voor een geïmproviseerde lunch bij mijn vriend, die al dezelfde eer had genoten van de kolonel en de luitenant-kolonel. De gehaaste maaltijd werd veraangenaamd door de komst van de heer Léon Roche die ons op de hoogte kwam brengen van de meest recente gebeurtenissen, de inname van de Clichy barricade, de opmars naar Monmartre en place de la Concorde, enz. enz., de arrestatie van de fédérés die zich verscholen hielden in het Chaptal college. Een aantal van hen, die een kans tot leven werd gegeven, werd doodgeschoten omdat ze weerstand boden en de levens van de soldaten die hen moesten arresteren in gevaar brachten.

Mijn vriend dacht dat zijn voorraadkast leeg was en daar voorzichtigheid de moeder van de porseleinkast is, besloten we op plundertocht uit te gaan. De slaggers, met gebrek aan inzicht, hadden niet het minste stukje vlees meer. We liepen nogal zieligjes tot de Laborde markt, via een omweg omdat we om iedere hoek van de straat de waarschuwing kregen: "Pas op, het regent kogels!".

God zij geprezen! We vonden nog een bloemkool, wat kersen en een kip! Het leven was ons gespaard en, net zoals de wijsgeer, alles met ons meenemend, beloofden we plechtig het braadstuk niet te laten aanbranden. We moesten gewoon afleiding zoeken van onze sombere gedachten. Onze vriendelijke gasten van deze ochtend hadden het bevel gekregen om in actie te komen. En hoevelen van hen zouden weer terugkeren? We hadden een groot aantal lijken gezien; Fransen, op een dwaalspoor gebracht, en ja, schuldig, maar het waren Fransen! Een verdwaalde kogel had een kind

gedood; soms kunnen moeders zo schuldig zijn door onvoorzichtigheid! Misschien was het ook een wijs besluit van de Voorzienigheid; misschien lag de vader ook naast de goot die in de rue de Rome werd gegraven!

Op dat ogenblik pakte de drang ons om meer te weten en we vertrokken. Ik had dagelijks willen schrijven over mijn indrukken, documenteren wat ik zag, wat ik voelde, maar dat bleek onmogelijk. Hoe moet je denken, hoe moet je zelfs gaan zitten? Ik had de koorts te pakken, ik moest buiten zijn, altijd maar buiten. De verbeelding werd gestimuleerd door alles waarvan we getuige waren geweest, je voelde dat de bedreiging van het onbekende erger moest zijn dan het ergste van de geanticipeerde verschrikkingen. En ondertussen was het dreigende gevaar overal, geen enkele wijk was veilig, geen enkele straat bood beschutting, de bommen vlogen in het rond, de kogels floten vanuit de aangrenzende hoogtes. In sommige huizen lagen de fédérés onzichtbaar in hinderlaag; ze zouden liever begraven willen worden onder de rokende puinhopen van de hoofdstad van de beschaafde wereld dan zich over te geven. Van rechts, links, overal vandaan markeerde de opstijgende rook de onverbiddelijke ravages veroorzaakt door petroleum. Al onze gebouwen, onze mooiste monumenten, heiligdommen van de wetenschap, van de letteren, van de kunst, bewaarplaatsen van eeuwenoude tradities, waren gedrenkt in petroleum. Er waren tonnen opgestapeld door dat speciale corps, de Fuséens⁴ genaamd, smerig schorem dat was vrijgelaten uit de gevangenis waar zij boete deden voor hun misdaden, en die belast waren het vuur aan te steken; vrouwen en kinderen werden gerecrueteerd. Ontvlambaar materiaal moest door kleine openingen in het souterrain worden ingebracht, door gaten in kelders, via de riolen, zodat zij hun taak tot uitvoering konden brengen: de algehele, totale vernietiging van Parijs. Er moest alleen maar puin overblijven zodat de reiziger slechts ashopen zou vinden en dan zou uitroepen: "Dit was Parijs!" Het verlies is enorm; de vernietiging kon alleen maar zo compleet zijn als deze verfoeilijke mannen het zo van plan waren geweest. God zij dank waren de meesten niet Frans.

Het leger vertoonde ware heldenmoed, wat bewijst dat het in deze rampzalige tijden nog in staat is een effectieve campagne te voeren tegen wie ook maar misbruik zou willen maken van onze openbare calamiteiten, om zich tegenover ons onbeschaamd voor te doen. Frankrijk is nog niet dood, verre van dat. Zij heeft boete gedaan, zij heeft vergiffenis gekregen, zij wordt juist sterker door haar rampspoed. De dag is niet veraf dat de adelaar, die men dood had gewaand, zijn vleugels weer

⁴ Fuséens waren artillerie soldaten wiens taak het was raketten te lanceren.

zal uitslaan met de driekleur in zijn machtige klauwen. Hij zal weer overal gaan op die plekken waar de aanvallen vandaan kwamen, niet om te overmannen, maar om beschaving te brengen.

De granaten blijven maar exploderen, the machinegeweren ratelen, het schieten barst los maar is ver weg. Men denkt dat dit de laatste schoten zijn die gericht zijn op een wanhopig, bruut, willekeurig en goddeloos verzet.

In deze tijden, ik zeg het nog weer eens, zweeft de dood overal en in al zijn vormen rond. En ik hou vol dat, gedurende de laatste paar dagen, de dood mij alleen maar gespaard heeft door een voorzienige wens. Ik geloof in de mohammedaanse spreuk: "Je weet wat er gaat gebeuren wanneer het er is." Daar, waar alles rustig leek te zijn, viel een bom en verderop kwam er een kogel aan die bijna onder mijn laars het loodje legde. Ik sprak met een kolonel en volstond ermee te zeggen dat die kogel beslist niet voor mij was bedoeld en dat hij gevaarlijk gezelschap was geworden. Het zou een oprecht en aangenaam genoeg zijn om de hand te drukken van zijn staf officier.

Ik kwam overstuur thuis en ik bezwoer dat ik geen voet meer op straat zou zetten. Waarom heb ik me niet aan mijn woord gehouden? Ik maakte een paar omwegen en ik zag niets anders dan lijken en gevangenen tussen rijen soldaten, sommige van wie naar Versailles werden gestuurd, en anderen die onder bewapende bewaking zonder pardon naar het executieveld werden geleid; onder hen waren vrouwen, kinderen, ongelukkige individuen die, zelfs na de nederlaag, probeerden de opdracht te vervullen waarmee ze waren belast door immorele fanaten, namelijk brandstichting!

Helaas, helaas! Velen verdienen noch gratie, noch genade. Maar velen zijn ook verleid, gedwongen; zij zullen tot inkeer komen, zij zullen boeten voor hun fouten, zij zullen goede burgers worden. Arm Frankrijk is gedecimeerd door een uitheemse oorlog opdat de Fransen niet door zouden gaan met deze onderneming, tot vreugde van de Pruisen. Intussen, waar de gevolgen zullen stoppen, kunnen we niet voorspellen. Hoeveel aanklachten zullen er niet worden gedaan! En de vurigheid waarmee die aanklagers in wilde weg te werk zullen gaan, zal dat in overweging worden genomen, worden gematigd door de justitie die geen fouten mag maken, en dat toch al te vaak doet!

Tot slot, het leger heeft op alle punten gezegevierd, ik wil het niet hebben over onze totale mislukkingen. Ik heb er de moed niet voor. Trouwens, de publieke pers heeft deze moeilijke taak op zich genomen.

Ik schud jullie de hand, ik wens dat jullie nooit getuige zullen zijn van zulke verschrikkingen en ik zal blij zijn jullie binnenkort te bezoeken in dat vreedzame en rechtschapen Holland waar reumatiek net zo dikwijls voorkomt en gewoon is als de hoffelijke en oprechte gastvrijheid van het land.

Meer erover te zeggen is te pijnlijk voor mij en zou te onaangenaam voor jullie zijn.

Ik stop nu en herhaal dat ik altijd jullie vriend ben en blijf.

Ik houd het er nu bij en sluit af. Slechts voor de goede orde meld ik nog dat een aantal kogels met onverkwikkelijk gemak de schaamteloosheid hadden binnen te breken in mijn domicilie op de rue de Richelieu.

J. Lafitte

Parijs, 2 juni 1871

Vertaald door Sita Maas Geesteranus. Winnipeg, 31 december 2016.